

УДК 007:304:070

«ІСЛАМСЬКИЙ» ТЕРОРИЗМ ЯК ШТУЧНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Ділявер Саїдахметов

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Наукова стаття присвячена актуальній та суспільно значущій проблемі. На зламі ХХ-ХХІ ст.. політики та ЗМІ усе частіше використовують терміни «ісламський тероризм», «війна з тероризмом» тощо. У цьому контексті існує проблема ототожнення ісламу та тероризму. Метою статті є розгляд причин виникнення такого феномену як «ісламський тероризм», а також місце і роль ЗМІ у цьому процесі. Автор звертає особливу увагу на позицію українських друкованих засобів масової інформації під час висвітлення ними окресленої проблеми. Безумовно, глибокий аналіз та незаангажованість викладу є дуже важливими для кращого розуміння українським читачем справжньої природи «ісламського тероризму».

Ключові слова: ісламський тероризм, друковані ЗМІ, геополітика, терористичні акти, терористичні організації.

Людська цивілізація завжди перебувала на шляху пошуку різноманітних форм та способів взаємного існування народів, культур, рас та світоглядів. Форми вираження цього пошуку та самого такого існування, звичайно, відрізнялися. Часто вони зводилися до намагання одних народів, рас чи носіїв певної світоглядної установки досягти домінування над усіма іншими варіантами існування людської цивілізації. Прикладів цього в історії людства знайдемо чимало: досить згадати історію корінних мешканців Північної та Центральної Америки після приходу на ці землі європейців, хрестові походи, а ще раніше – великі імперії давнини. Так складалася історія цивілізації, що люди обрали найпоширенішою формою співіснування не відкритий діалог, у якому кожен намагався б зрозуміти свого співрозмовника, а глобальне протистояння та суперництво культур, релігійних і світоглядних феноменів. У цьому тисячолітньому протистоянні народжувався дух і сучасного світу, дух суперництва, конкуренції та намагання довести свою вищість за рахунок іншого.

Намагання піднести власні світоглядні установки на рівень абсолютної істини з одночасним запереченням усіх інших можливих варіантів вибору стало однією з найяскравіших ознак сучасності. Великі ідеї та імперії новітнього часу, мало відрізняючись від своїх попередників у минулому, доводили свою

спроможність та право на існування через протистояння з іншими ідеями та імперіями. Боротьба за вищість у певному колі глобальних орієнтирів допомагали деяким державам створити міцну базу для доведення легітимності свого існування саме у таких межах, саме у такій формі, саме з таким населенням та системою взаємовідносин з іншими країнами. Яскравий приклад – Сполучені Штати Америки. Одна з наймолодших держав світу, країна, за великим рахунком, створена переселенцями та емігрантами. Сьогодні – одна з найбільших та найвпливовіших сил на світовій арені. Фактично, США – це країна, яка визначає сучасний світовий порядок та диктує свою політичну волю багатьом державам у різних куточках земної кулі.

У часи «холодної війни» США мали гідного опонента, яким був Радянський Союз, і запекло суперничали з Москвою за першість у світі. Свої сумнівні акції та незрозумілі світовій спільноті військові інтервенції одні виправдовували «війною із комуністичною загрозою», інші – «стримуванням західного капіталізму». Врешті-решт СРСР програв «холодну війну», але Вашингтон у певному сенсі значних дивідендів від цього не отримав. Америка втратила серйозного зовнішнього ворога, і це ніби добре. Але протистоянням із цим ворогом США могли виправдовувати своє втручання у внутрішні справи інших країн. Зникнення ворога зробило таку риторику нежиттєздатною і безпідставною, адже тепер боротися було ні з ким.

У таких умовах країні, яка й надалі претендувала на роль світового лідера, потрібен був новий яскравий зовнішній ворог, війною із яким можна було б намагатися створювати собі позитивний імідж у світі. Цей ворог мав би бути настільки аморфним, щоби боротьба із ним зайняла кілька десятиліть, й настільки глобальним, щоби існувала можливість втручання у внутрішні справи різних країн в усьому світі задля його знищення. Разом із тим, ворог мав би бути дуже сильним, небезпечним та постійно загрожувати спокійному існуванню більшої частини людства. Якщо ворога немає, його необхідно було знайти або штучно створити, адже від цього залежало майбутнє США, як світового гегемона, та майбутнє усього західного світу.

Пошуки тривали десять років. А потім ворог з'явився та голосно заявив про себе. Саме так, як і було потрібно – налякавши більшу частину населення планети. Це сталося восени 2001 року. Тоді і почався відлік нового світового порядку, в якому США стали захисником людства від загрози міжнародного світового тероризму. Як не дивно, той самий міжнародний тероризм існував ще задовго до вересня 2001 року. Принаймні так писали провідні видання Заходу, а також відомі дослідники. Ще до вересня 2001 року терористи вели свою діяльність у різних куточках світу на різних континентах: у Чечні, Північній Ірландії, Колумбії, Шрі-Ланці, Палестині, Японії, Афганістані, Індонезії тощо. Терористичні рухи у всіх цих країнах відрізнялися за багатьма ознаками, мали різну мету й дуже часто навіть використовували різні засоби боротьби. Але тим не менш, ще задовго до здійснення терористичних атак проти веж-близнюків у Нью-Йорку міжнародний тероризм вже ніби існував. У своїх виступах на цьому наголошували політики, науковці підтверджували цей факт дослідженнями, і, звичайно, ж не залишалися осторонь засоби масової інформації у своїй гонитві за високими рейтингами і великою аудиторією.

На той момент, так само як і за кілька років перед тим у Західній Європі переважали етнічні фактори розповсюдження тероризму: баски в Іспанії,

ірландці у Великій Британії виправдовували тероризм як реакцію на утиски з боку нації-завойовника. У Латинській Америці в активізації терористичної діяльності значну роль відігравали політико-економічні проблеми розвитку регіону. Масове жебрацтво, безробіття сприяли поповненню рядів терористичних організацій, які прикривалися популістськими політичними гаслами [13, с. 225].

Однак у всьому цьому розмаїтті «міжнародного тероризму» «ісламського» ще ніби не було. Проте він швидко з'явився – прийнято вважати, що відбулося це з легкої руки західних ЗМІ. Насправді багато дослідників у цьому питанні помиляються. Ще до терактів 11 вересня чимало друкованих джерел, як у Європі, так і на пострадянському просторі використовували у своїх публікаціях словосполучення: «ісламський тероризм». Найчастіше це робили, коли описували події у Чеченській республіці. Цей новітній феномен народжувався саме там – у горах Кавказу. Але найбільшої популярності набув після терактів у Нью-Йорку.

Майже одразу після цього чимало дослідників виступили з думкою, що «ісламський тероризм» є певною мірою штучно створеним феноменом сучасної геополітики. Тероризм, штучно створений, необхідно конкретизувати, необхідно, щоби кожен мешканець тих країн, в яких є певні інтереси інших країн, відчував цю загрозу. Потрібен серйозний, відчутний конфлікт. Адже абстрактною небезпекою нікого не налякаєш. І ось вже тероризм подається нам з приставкою «ісламський». Це такий «наймодніший» на сьогодні різновид міжнародного тероризму. Парадокс: у світовому масштабі нам нав'язують конфлікт мусульманської та християнської цивілізацій. Ось-ніби цінності різні. А ось входженню терористів, які сповідують різні релігії, в один «міжнародний тероризм» ніби ніщо не заважає [10].

Фактично, це було об'єднання аморфного небезпечного супротивника у вигляді «тероризму» з однією з найбільших світових релігій – ісламом і створення відчутного, осяжного ворога під вивіскою «ісламського тероризму». Чи припустимо і виправдано це було з точки зору світової геополітики? Навряд, проте це було вигідно США. Наскільки відповідали реальності заяви західних політиків про численні угруповання ісламських терористичних організацій на Близькому Сході? Наскільки тісним та реальним був зв'язок між ісламом, як світової релігією, і тими людьми, яких західні спецслужби вносили до списків терористів?

Звернемося до праці одного з російських філософів. Він пише, що «католицизм вироджується в істерію, казуїстику, формалізм та інквізицію. Православ'я, розбещуючись, дає хуліганство, розбійництво, анархізм та бандитизм» [6, с. 891-892]. Проте так само, в різних регіонах світу не іслам, а його деформації та викривлені трактування стають підґрунтям для формування та активізації терористичних угруповань. Необхідно чітко розуміти взаємозв'язок між спотвореннями релігійної традиції та різноманітними деструктивними процесами, одним з яких є тероризм. З одного боку, зрозумілим є факт, що не народи і не релігії породжують тероризм. Його появи сприяє чимала кількість причин соціально-економічного характеру. З іншого боку, появи певних угруповань, які пізніше стали «терористичними» активно допомагали західні спецслужби, насамперед ЦРУ. Про цей факт, неодноразово писали деякі західні видання [14; 15]. Ці організації, звичайно ж,

використовувалися задля досягнення певної зовнішньополітичної мети, яку ставили перед собою західні політики. Розуміння цього дає змогу подивитися на поставлену проблему з іншої точки зору й здійснити глибший аналіз феномену, який сьогодні називають «ісламським тероризмом».

Проте нас цікавить місце та роль певних українських видань у контексті висвітлення цієї проблеми. Оглядовий аналіз українських ЗМІ до та після терактів 11 вересня демонструє цікаву картину. Наші провідні газети неодноразово використовували словосполучення «ісламський тероризм» до вересневих терактів. У більшості випадків це стосувалося бойових дій у Чечні, а також діяльності ХАМАСу у Палестині [3; 8]. Майже усі публікації, за деякими винятками, носили поверхневий та описовий характер. Більшість авторів обмежувалися викладом тільки офіційної позиції урядів стосовно терористичних актів, не намагаючись глибше проаналізувати події, що відбувалися. На той момент світ ще не переймався аж настільки проблемою цього «ісламського тероризму» – страждала від нього в основному тільки Росія.

Однак теракти у Нью-Йорку та Вашингтоні докорінно змінили ситуацію. Починаючи з 11 вересня 2001 року, публікації про ісламський тероризм полилися рікою. Але у більшості кримінологічних, політичних, культурно-релігійних та економічних дослідженнях з приводу походження й суті цього явища сучасні соціально-економічні методи дослідження не використовувалися. Як правило, за аргументи бралися окремі події (наприклад теракти) або суб'єктивні оцінки (наприклад значення палестинського конфлікту). Одними з перших звернули увагу на цей факт журналісти газети «День». Вони так само опублікували інформацію про американських науковців Роберта Лейкена та Стівена Брука, які уперше здійснили спробу дослідити дії терористів у західних країнах за допомогою кількісних методів [8]. До речі, самі результати цього дослідження були дуже цікавими. Менше ніж половина зареєстрованих Лейкеном і Бруком терористів народилися на Близькому Сході. 41% мали громадянство країн ЄС або США, а 36% – країн Магрибу. Лише 17% терористів були родом з однієї з основних арабських країн (до них автори віднесли Єгипет, Ірак, Йорданію, Сирію, Ізраїль, Ліван і країни Аравійського півострова). 3% родом з азійських країн, таких, як Малайзія, Індонезія, Індія і Пакистан. «Ісламські» терористи виявилися не такими вже й «ісламськими» за місцем свого народження та громадянством. В основу дослідження була покладена створена вченими база даних, до якої вони занесли 373 терористи, які в період з 1993 по 2004 рік були притягнуті до суду, осуджені або вбиті в Північній Америці й Західній Європі.

Звичайно ж, наші друковані ЗМІ у зв'язку з «ісламським» тероризмом, звернули особливу увагу й на Крим, де використання чинників «ісламського фундаменталізму» й «мусульманського тероризму» могло становити загрозу для України [9]. У цьому питанні, деякі журналісти чомусь пішли шляхом західних ЗМІ, намагаючись віднайти тероризм усюди, де існував іслам. Адже саме у Криму, як відомо, найбільша в Україні мусульманська община, яка складається з кримських татар. Певною мірою такі публікації були невиправданими, адже лише ще більше нагнітали ситуацію довкола «ісламського» тероризму. Ніхто ж не намагається знайти тероризм усюди, де живуть, наприклад, ірландці або баски. Разом із тим, більшість опитуваних експертів, а також представників мусульманського духовництва України

відкидали думку про можливу загрозу нашій країні з боку «ісламських» терористів.

Цю тема також неодноразово порушувалася на шпальтах газети «День» в рамках «Проекту Синдикат». Завдяки цьому проекту, на сторінках «Дня» з'явилася чимала кількість публікацій відомих політичних лідерів та громадських діячів, вчених. Характерною ознакою було прагнення глибшого розкриття та аналізу суті проблеми. В одній з таких статей Мішель Рокар – колишній прем'єр-міністр Франції виступив із думкою про те, що тероризм баскської організації ЕТА, «Тамільських тигрів» Шри-Ланки або Ірландської республіканської армії не можна прирівнювати до «ісламського» тероризму [7]. Адже в них зовсім різна територіальна та ідеологічна база. Політик підкреслював, що «ісламський» тероризм – справа рук нечисленної групи людей, котрі прагнуть відомстити Заходу за вікові «приниження» мусульманського світу, викликані колонізацією, відсутністю економічного розвитку та політичною слабкістю. Мета терористів, яких називають «ісламськими» – це прагнення знищити «домінування» західного світу, незважаючи на бажання більшості мусульманських народів жити мирно у рамках міжнародної спільноти.

Чимало публікацій було присвячено діяльності найвідомішого «ісламського» терористичного угруповання – «Аль-Каїди» та її лідерів – Усамі Бен Ладену. Слід зазначити, що ці матеріали були досить різними – як за жанрами, так і за викладеними у них думками. Наприклад, «Дзеркало тижня» здійснило досить велике дослідження витоків фінансової імперії тодішнього «терориста №1», при цьому навівши чимало цікавих фактів та цифр [4]. Натомість «День» звернув увагу на певну «туманність» «Аль-Каїди», наводячи думку про те, що ця організація є аморфним утворенням, свого роду «туманністю», у якій є більш чи менш «густі скупчення» – регіональні філіали: «Аль-Каїда в Месопотамії», «Аль-Каїда в Європі», «Аль-Каїда в землі Єгипетській», «Аль-Каїда в Берберії» й інші [5]. Журналісти також звернули увагу на те, як змінилися принципи формування цієї терористичної мережі після терактів 11 вересня. Певні групи, яка завжди існували окремо, тепер нібито могло без будь-яких перепон ставати частинами або клонами «Аль-Каїди» за умови, якщо вона цього хотіли. Якщо спочатку терористична мережа зростала й збільшувалася за рахунок розділення, то зараз за рахунок додавання. Зародки «Аль-Каїди» почали з'являтися незалежно від основної частини, як свого роду клони, яким ще належить стати або не стати «Аль-Каїдою». Дивно, але саме таку точку зору на розвиток міжнародної терористичної мережі намагалися насадити провідні західні політики та деякі мас-медіа. Інколи, й наші ЗМІ їх підтримували у цьому.

Однак пізніше риторика Заходу змінилася. На початку 2008 року уряд Великої Британії ухвалив рішення називати «ісламський» тероризм «антиісламською діяльністю», а «ісламських терористів» – людьми, «що займаються антиісламською діяльністю» [1]. Служби безпеки Об'єднаного Королівства вирішили, що напряму пов'язувати тероризм з ісламом є небажаним, оскільки це може викликати обурення ісламської спільноти у країні та її відчуження від решти населення. Певні британські політики виступили із заявою, про те, що екстремісти діють усупереч своїй вірі. А такі дії інакше, як антиісламськими назвати не можна. Таким чином, пройшло менше семи років і

позиція західних ЗМІ та політиків стосовно «ісламського» тероризму майже кардинально змінилася. Тепер висловлюватися на цю тему стали набагато обережніше.

Однак для серйозних та впливових українських видань, таких як «День» та «Дзеркало тижня» у цьому ракурсі ситуація не змінилася, оскільки вони і до того майже не грішили банальним навішуванням ярликів. Слід додати також, що у період з кінця 2008 по 2010 рр. кількість аналітичних публікацій в українських друкованих ЗМІ, в яких використовувався термін «ісламський» тероризм, значно зменшилася у порівнянні з попередніми роками. Тепер однією з провідних тем стала світова фінансова криза.

-
1. Гудзик К. Церкви світу [Текст] / К. Гудзик // День. – 2008. – 23 січ. – №11.
 2. Джихад з європейським паспортом [Текст] // День. – 2005. – 26 лип. – №132.
 3. Жданов І. Терор – означає страх [Текст] / І. Жданов // ДТ. – 2001. – 11 сер. – №30.
 4. Загоруйко Ю. У пошуках фінансової імперії Бін Ладена. Заява. Буш оголошує економічну війну [Текст] / Ю. Загоруйко // ДТ. – 2001. – 6 жов. – №39.
 5. Ігнатенко О. Туманність «Аль-Каїди» [Текст] / О. Ігнатенко // День. – 2005. – 9 серп. – №142.
 6. Лосев А. Ф. Очерки античного символизма и мифологии [Текст] / А. Ф. Лосев. – Москва: Мысль, 1994.
 7. Рокар М. Чи стали ми мудрішими на п'ять років? [Текст] / М. Рокар // День. – 2006. – 7 вер. – №150.
 8. Сірук М. Тероризм стає нормою російського життя [Текст] / М. Сірук // День. – 1999. – 10 вер. – №166.
 9. Силіна Т. Ми мирні люди. А чи є в нас бронепоезд? [Текст] / Т. Силіна // ДТ. – 2001. – 22 вер. – №37.
 10. Стариков Н. Шерше ля нефть [Текст] / Н. Стариков. – С.-Петербург: Питер, 2009.
 11. Требин М.П. Терроризм в XXI веке [Текст] / М. П. Требин. – Минск: Харвест, 2004.
 12. Уткин А. И. Единственная сверхдержава [Текст] / А. И. Уткин. – Москва: Алгоритм, 2003.
 13. Ходаковский Е. Тероризм как фактор глобального противостояния Запада и Востока [Текст] / Е. Ходаковский. // Политическая экспертиза: Политэкс. – 2007. – №4.
 14. Fitchett J. What About the Taliban's Stingers? [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nytimes.com/2001/09/26/news/26iht-stinger_ed3.html
 15. Lebert S., Thomma N. Da sind Spuren wie von einer trampelnden Elefantenherde [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tagesspiegel.de/zeitung/da-sind-spuren-wie-von-einer-trampelnden-elefantenherde/283180.html>

"ISLAMIC" TERRORISM AS ARTIFICIAL PHENOMENON OF MODERN GEOPOLITICS IN UKRAINIAN MEDIA

Dilyaver Saidahmetov

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The scientific article is devoted to a timely and socially important problem. At the end of XX and at the beginning of XXI centuries politicians and the media are increasingly using the terms "Islamic terrorism", "war on terror" etc. In this context, there is a problem of association of Islam and terrorism in one phenomenon. The goal of the article is studying of the reasons of emergence of "Islamic terrorism", and the place and role of the media in this process. The author pays particular attention to the position of the Ukrainian mass-media while covering this problem. Certainly, in-depth analysis and objective presentation are very important for a better understanding of the true nature of "Islamic terrorism" by the Ukrainian reader.

Keywords: Islamic terrorism, mas-media, geopolitics, acts of terrorism, the terrorist organisations.

«ИСЛАМСКИЙ» ТЕРРОРИЗМ КАК ИСКУССТВЕННЫЙ ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОЙ ГЕОПОЛИТИКИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ УКРАИНСКИХ ПЕЧАТНЫХ СМИ

Дилявер Саїдахметов

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупринки, 49, 79000, г. Львов, Украина
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Научная статья посвящена актуальной и социально важной проблеме. На рубеже XX-XXI вв. политики и СМИ все чаще используют термины «исламский терроризм», «война с терроризмом» и т.п. В этом контексте существует проблема отождествления ислама и терроризма. Целью статьи является рассмотрение причин возникновения такого феномена как «исламский терроризм», а также место и роль СМИ в этом процессе. Автор обращает особенное внимание на позицию украинских печатных средств массовой информации во время освещения ими очерченной проблемы. Безусловно, глубокий анализ и объективность изложения являются очень важными для лучшего понимания украинским читателем настоящей природы «исламского терроризма».

Ключевые слова: исламский терроризм, печатные СМИ, геополитика, террористические акты, террористические организации.

*Стаття надійшла до редколегії 23.12.12
Прийнята до друку 10.01.13*